

УЛОГА И ЗНАЧАЈ НОВИНСКЕ АГЕНЦИЈЕ СРНА У МЕДИЈСКОМ ПРОСТОРУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Кључне ријечи

Новинска агенција;
Новинска агенција Срна;
међународно комуницирање;
информативна улога;
Република Српска

Аутори

Мр Мирослав Јокић,
виши асистент на
Филозофском факултету
Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Вук Вучетић,
ванредни професор на
Филозофском факултету
Универзитета у
Источном Сарајеву

Кореспонденција

miroslav.jokic@ff.ues.rs.ba
vuk.vucetic@ff.ues.rs.ba

Област

Новинарство и
комуникологија

DOI

10.5937/politeia0-49882

Датум пријема чланка

11.06.2023

Датум коначног
прихватања чланка
за објављивање

22.10.2023.

Резиме

Новинске агенције су медијске куће чија се суштина рада огледа у прикупљању, обликовању и дистрибуцији вијести до масовних медија или публике. Основни циљ јесте да сагледамо улогу и значај Новинске агенције Републике Српске (СРНА) од њеног оснивања до данас. У раду је кориштен метод полуструктурисаног дубинског интервјуа са осам непосредних актера и свједока (директори, уредници, новинари, дописници) настанка и развоја Срне. Основни закључци рада указују на то да је Срна од свог настанка имала важну информативну улогу, затим међународно-дипломатску и друштвено-културну. Ова агенција један је од основних извора информација за већину медија у Републици Српској, али и шире. Као „народни медиј” у почетку је Срна имала не само информативну него и друштвено интегративну улогу. Ова је агенција значајан агенс међународног комуницирања јер поставља локалне вијести на дневни ред свјетских агенција, али у исто вријеме преноси информације из свијета на локално тржиште. Осим тога, она се означава и као „амбасадор власти” односно важан канал комуникације Владе Републике Српске и међународних политичких елита. Улога у међународним дипломатским односима била је израженија у ратним и постратним годинама, док се данас недовољно користи потенцијал агенције за међународне односе. Коначно, Срна је у почетним годинама развоја била замајац друштвеног и културног живота Републике Српске. Између осталог, ова медијска кућа била је покретач рада културних институција (Срна филм, Срна фест), покровитељ разних културних манифестација (Фестивал монодрама Републике Српске), а појављивала се и као издавач књига домаћих књижевника. Срна је, дакле, не само новинска агенција, него и културна институција која је доприносила и даље доприноси развоју културе, али и чувању културног и националног идентитета.

УВОД

Новинске агенције јесу медијске куће чија се суштина рада огледа у прикупљању, обликовању и дистрибуцији вијести до клијената (углавном су у питању традиционални масовни медији) и/или публике (Tusaković, 2004). Од својих почетака у XIX вијеку агенције представљају суштинске „чуваре капија” (gatekeeper) који дефинишу „дневни ред” свих масовних медија главног тока. Другим ријечима, агенције дословно одређују о чему ће планетарна публика размишљати сваког дана. Због тога су агенције добиле епитет првих „глобалних медија” (Herman & Mekčesni, 2004).

Земље које су ослобођене у таласу антиколонијалних борби, или су настале послје таласа демократизације, односно послје пада Берлинског зида непосредно прије или убрзо послје стицања независности покретале су своје националне новинске агенције, што је представљало један од симбола њихове независности (UNESCO, 2001; Šolaja, 2022). Према томе, новинске агенције представљају стуб националног идентитета и слично као националне банке, војска или пошта представљају институције које су симбол државности (Rantanen, 2020). Због тога не треба да изненађује податак како су националне владе по правилу оснивачи и/или финансијери великог броја новинских агенција (Boyd-Barrett, 2019). Вајслозил (Wolfgang Vyslozil) наводи да је 75% свих новинских агенција у свијету заправо у власништву државе (Vyslozil, 2014: 29). Суштина је да власт путем новинских агенција, које по правилу представљају важан извор информација за све домаће медије, практично контролише информације унутар граница државе. Циљ је, свакако, утицати на јавну перцепцију догађаја

и спријечити ширење непожељних или потенцијално штетних информација. Ово је посебно значајно у кризним ситуацијама или када се ради о осјетљивим питањима која могу утицати на националну безбједност или стабилност (Aguiar, 2016).

Са друге стране, велике глобалне али и националне новинске агенције представљају један од најважнијих агенса међународне комуникације. Као дио међународних комуникационих мрежа новинске агенције су ефикасан канал комуникације са свијетом јер не само да информишу локалну јавност о међународним дешавањима него исто тако омогућавају локалним темама и догађајима да заузму своје мјесто у глобалним информационим токовима (Radojković, Stojković, Vranješ, 2015). Дакле, новинске агенције у исто у вријеме извозници (ширење вијести у иностранство о својој земљи) и увозници (домаћа дистрибуција страних вијести) информација (Aguiar, 2016). Због тога националне владе развијених, а поготово мање развијених земаља у новинским агенцијама, више него у другим традиционалним медијима (Boyd – Barrett, 1980), препознају савезнике приликом креирања позитивног имиџа, али и у постављању/покретању важних политичких питања у међународним оквирима. Као што се види, новинске агенције имају велику, не само информативну него и националну, па и међународну важност.

Иако представљају инфраструктуру глобалног медијског система, новинске агенције по правилу су увијек биле у другом плану, често далеко од очију јавности. Много више пажње стручне јавности добијали су остали масовни медији као што су телевизија, радио, новине (Palmer, 2019). Истраживања која су посвећена новинским агенцијама са

простора бивше Југославије углавном су усмјерена на анализу начина, организације рада и улоге новинских агенције као што су Авала (Lalić, 2005; Simić, 2007), Танјуг (Ivačić, 1978; Avramović, 1993; Lalić, 2003; Vukasovich & Boyd-Barrett, 2012; Bjelica i Jevtović, 2006, Berec, 2015), Бета (Janković, 2011) и Хина (Poloјас, 2010). О јединој новинској агенцији из Републике Српске – Срни, која више од тридесет година постоји и ради, до сада је објављено врло мало научне и стручне литературе. У књизи „Агенцијско новинарство” (2020) ауторке Весне Ђурић једно поглавље посвећено је историјском развоју и организацији Срне. Мирослав Јокић у мастер раду „Новинске агенције у међународном и глобалном комуницирању” (2011) написао је једно поглавље о новинској агенцији Срна, у контексту њеног међународног значаја. Коначно, током 2022. године поводом 30. рођендана агенције објављена је монографија „Срна јавља” (2022), чији је аутор један од оснивача и некадашњи директор Срне Бранислав Илић. Ова публикација представља до сада најобимније дјело о Срни, које се фокусира на опис развоја и изазова са којима се агенција сусретала од свог настанка до данас.

Иако изузетно корисна, ова монографија никако не може бити довољан извор информација како би се до краја разумјела улога и значај новинске агенције Срна у савременом медијском контексту. Према томе, основни проблем истраживања односи се на недостатак научне литературе која се тиче ове новинске агенције, односно њене информативне, међународне и националне улоге. У том смислу први циљ овог истраживања представља разумијевање настанка и развоја ове агенције, односно начина на који је агенција превазишла друштвено-политичке, профе-

сионалне и технолошке изазове који су се током времена појављивали. Важно је анализирати у којој мјери је Срна током свог развоја обављала основну, информативну улогу. Прикупљање, обрада и просљеђивање информација кључна је улога свих новинских агенција и у том смислу важно је препознати да ли је Срна представљала битан агенс информисања јавности. Осим тога, важност новинских агенција огледа се и у томе какав положај заузимају у односу према глобалним новинским агенцијама. Због тога је један од циљева овог рада анализа улоге Срне у контексту међународног комуницирања, као извозника локалних вијести на међународну сцену и увозника, односно дистрибутера вијести из иностранства. Као што је раније истакнуто, новинске агенције основни су стубови националног идентитета, па је према томе важно анализирати у којој је мјери Срна одражавала вриједности заједнице односно да ли је и у којој мјери била важна институција за развој друштвеног и културног живота у Републици Српској.

МЕТОДОЛОГИЈА

Осим анализе доступне литературе у овом раду кориштен је метод полуструктурисаног дубинског интервјуа (Krstić, 2020; Branković, 2014). Сматрамо да је метода дубинског интервјуа са непосредним актерима и свједоцима настанка и развоја ове агенције један од ефикасних начина доласка до неопходних података који ће нам помоћи да квалитетније разумијемо улогу и значај ове агенције. Интервјуи са стручним појединцима, који имају знања из одређене области, пружају широку аналитичку перспективу поготово када се раде истраживања о организацијама, због тога што ови саговорници „могу да

генеришу одговоре које би било тешко добити другим, традиционалним методама” (Harvey, 2010: 195). Осим тога, метод полуструктурисаног дубинског интервјуа изабран је због тога што даје могућност интервјуеру да усмјерава учесника ка темама које су релевантне за истраживање, а да опет не буде превише директиван, чиме би нарушио спонтаност и аутентичност учесника (Krstić, 2020).

За потребе нашег истраживања урадили смо осам полуструктурираних дубинских интервјуа са новинарима, уредницима, директорима Срне. Интервјуисани су сљедећи саговорници: Један од оснивача и дугогодишњи директор Срне Бранислав Илић¹, вршилац дужности генералног директора Срне Татјана Парађина, садашња главна и одговорна уредница Срне Дуња Пашалић, садашњи шеф дописништва и дугогодишњи новинар из Источног Сарајева Дубравка Благојевић, уредник Срне из Бијељине Ненад Тадић, новинар Срне Бернард Милошевић, бивши уредник Срне Невенко Ерић као и бивши дописник Срне те бивши предсједник Управног одбора ове агенције Милош Шолаја.

Критеријуми за селекцију заснивали су се на искуству и функцији коју су саговорници обављали или тренутно обављају у новинској агенцији Срна. У том смислу, водили смо рачуна о томе да међу саговорницима буду бивши и садашњи директори, бивши и садашњи новинари те уредници који су у Срни од самих почетака и могу да понуде квалитетна и вјеродостојна сазнања, која није могуће пронаћи у постојећој литератури. Интервјуи су рађени у периоду од децембра 2022. до августа 2024. године у форми

онлајн разговора (путем платформе скајп) и трајали су између 40 минута и сат времена. Сви разговори вођени су са фокусом на исте теме, али је током разговора било могуће да се саговорници у оквиру својих одговора дотакну и других сродних тема како би појаснили шири контекст одређених догађаја, процеса, одлука и сл. Теме за разговор усклађене су са истраживачким циљевима овог рада. Дакле, током интервјуа разговарало се о информативној улози Срне, од њеног настанка до данас, са посебним фокусом на професионалне изазове, са којим су се новинари сусретали у свом раду. Наредна група питања била је посвећена међународно-дипломатској улози Срне која је представљала важан агенс међународне комуникације и њеној сарадњи са свјетским новинским агенцијама и другим медијима. Коначно, посљедња област тицала се друштвено-културног значаја агенције Срна током њених првих година, али и данас, односно њене улоге као важне националне институције. Сви разговори транскрибовани су и архивирани, а креиране су и додатне копије како би се смањила могућност евентуалног губљења података. Транскрибовани одговори подвргнути су тематској анализи која је подразумијевала неколико корака. Прво, сви одговори груписани су према сродним темама, што је резултовало са три главне категорије усклађене са нашим истраживачким питањима: информативна улога Срне, међународно-дипломатска улога и њен друштвено културолшки значај. Други корак подразумијевао је груписање сличних/супротстављених ставова и мишљења саговорника унутар сродних тема. На тај начин практично су истраживачке теме сагледане из више разли-

1 Оснивачи Срне били су њен први директор Тодор Дутина (1948-2007) и његов замјеник, а касније дугогодишњи директор био је Бранислав Илић.

читих углова, што је допринијело широј перспективи и квалитетнијем разумијевању дате теме. Коначно, доминирајући ставови и мишљења саговорника подржани су најсликовитијим цитатима који су издвојени из њихових одговора. Када је у питању етичка димензија истраживања, важно је истаћи да су сви саговорници били упознати са циљевима истраживања и начином на који ће се користити њихови одговори. Осим тога, сви учесници доставили су сагласност да њихова имена и поједини цитати буду објављени у раду, што доприноси кредибилитету истраживања.

НОВИНСКЕ АГЕНЦИЈЕ: ДЕФИНИЦИЈА И ИСТОРИЈА

Једна од основних дефиниција новинских агенција јесте да су то услужна предузећа, чији су производ вијести о свему што би могло некога да интересује (Jovanović, Lazarević, 2005). Други теоретичари сматрају како новинске агенције представљају трговине информацијама „на велико” које прикупљају вијести, да би их дистрибуи-сале другима – „малопродажним” – медијима, који прерађују агенцијске вијести и припремају за сопствену публику (Bojd Baret i Ratanen, 2005; Palmer 1998). Новинске агенције не продају информације само медијима већ и другим корисницима, бизнисменима, владиним институцијама. Основна пословна идеја новинских агенција огледа се у виšekратној продаји истог производа што већем броју разноврсних купаца (Polojas, 2011). Због тога су новинске агенције добиле назив „брокери” вијести (Schwarzlose, 1989). Осим своје традиционалне улоге продавца вијести на

велико, новинске агенције су у ери интернета постале све важније као „малопродажни” извори информација, не само за медије већ и за појединачне потрошаче који приступају услугама новинских агенција путем интернета (Boyd-Barrett, 2008).

Теоретичари Рантанен (Terhi Rantanen) и Бојд Барет (Oliver Boyd-Barrett) (2004) наводе да се могу препознати четири специфичне епохе у историјском развоју новинских агенција. Прва епоха тиче се глобалне доминације картела Авас – Ројтерс – Волф (1860-1917). Друга је обиљежена распадом картела и успоном америчких агенција АП и УПИ (1918-1958). Трећа је епоха владавине „велике четворке” (АП – АФП – Ројтерс – УПИ) до осамдесетих година XX вијека. Четврта епоха односи се на распад „велике четворке” од осамдесетих година XX вијека до данас.

Прву новинску агенцију у историји основао је Француз Шарл Луј Авас (Charles-Louis Havas), 1835. године, која је по њему добила назив Авас². Затим, један од Авасових сарадника Бернард Волф (Bernhard Wolff) у Њемачкој 1849. године покреће агенцију Волфов телеграфски биро (Wolffs Telegraphisches Bureau) или скраћено Волф³. Послије успостављања телеграфске линије између Француске и Велике Британије, са радом 1852. године почиње Ројтерс (Reuters). Убрзо је формиран савез односно картел између ове три агенције Ring Combination (Бјелица и Јевтовић, 2006). Циљ овог картела је, како објашњава Стојковић (2004), била подјела свјетског комуникационог простора на признате зоне утицаја. Наиме, споразумом је дефинисано да свака од три агенције доставља информације појединим националним агенцијама, односно да на неки

2 Претеча данашње Агенције Франс прес (АФП)

3 Претеча данашње агенције Дојче прес агентур (Deutsche Presse-Agentur - DPA)

начин има контролу над одређеним територијама. Рецимо, „Ројтерс је контролисао Канаду, Индију, Аустралију, Нови Зеланд и бивше колоније у Африци” (Bojd – Baret i Rantanen, 2005: 96). Ове линије утицаја су се, углавном, поклапале са линијама тадашње политичке, односно колонијалне подјеле свијета (Stojković, 2004). Монополистичка и хегемонистичка позиција ових трију новинских агенција, које су практично одређивале не само о чему ће се извјештавати него и на који начин ће извјештавати, трајала је више од пола вијека. Међутим, моћ коју су ове агенције имале била је угрожена растом новинских агенција у САД као што су Асошијетед прес (Associated Press – AP)⁴, Јунајтед прес (United Press – UP)⁵ и Интернешенел нюз сервис (International News Service – INS)⁶, али и због политичких промјена, које су се десиле у свијету током и послје Првог свјетског рата.

Наиме, послје пораза Њемачке у Великом рату позиција агенције Волф била је угрожена. Ова агенција је прије свог гашења била интегрисана у рад Њемачког новинског бироа (Deutsche Nachrichtenburo – DNB) који је познат и као милитантни пропагандни инструмент Трећег Рајха. Територије које је у то вријеме контролисала агенција Волф припале су агенцијама Авас и Ројтерс. Са друге стране, америчке агенције АП и УП између два рата полако почињу да преузимају територију Јужне Америке, коју је некада контролисао Авас, а с Ројтерсом у то вријеме креће борба за

територије на Истоку (Boyd – Barrett & Rantanen, 2005). Стални притисци америчких агенција и борбе око територија довели су до тога да се картел распадне 1934. године (Boyd–Barrett & Rantanen, 2005; Boyd-Barrett, 2008).

Између два свјетска рата почињу да се дешавају промјене на међународној медијској сцени. Током 1925. године појављује се и прва државна агенција у Русији – у питању је Телеграфска агенција Совјетског Савеза (TASS), а на Далеком истоку појављује се Новинска агенција Црвене Кине (1931) која 1937. године мијења име у Синхуа (Нова Кина) (Palmer, 2019).

Други свјетски рат доноси и различите политичке притиске на рад тадашњих агенција. Наиме, због политичко-пропагандних потреба, савезници САД и Велика Британија покушавају инструментализовати агенције АП и Ројтерс, чему се највише супротставио тадашњи директор АП Кент Купер (Kent Cooper) објавивши низ текстова у којима критикује агенције које пристају да буду марионете својих влада (Poloјас, 2011). Послије Другог свјетског рата и слома нацистичког режима, ДНБ (Deutsche Nachrichtenburo) је угашен, а формира се нова агенција ДПА (Deutsche Presse Agentur), односно новинска агенција Западне Њемачке. И друге агенције на европском тлу суочиле су се са уништеном комуникационом мрежом и дописничким бироима, што је успорило њихов развој (Stojković, 2004). Са друге

4 Асошијетед прес (1848) била је прва новинска агенција која је основана на тлу САД. Ова агенција представљала је заједнички кооперативни подухват шест највећих дневних листова из Њујорка, а не приватно предузеће. Агенција се прво звала „Опште новинско удружење града Њујорка” (General News Association of the City of New York), а касније је преименована у Асошијетед прес (Associated Press – AP). Основни задатак агенције био је да прикупља вијести са бродова који су долазили у Њујорк из свих крајева свијета (Bjelica i Jevtović, 2006).

5 УП (United Press) је 1907. године покренуо Едвард Скрипс (Edward Scripps)

6 ИНС (International News Service) је 1909. године покренуо чувени медијски магнат Вилијам Херст (William Randolph Hearst)

стране, управо овакво стање ишло је на руку америчким новинским агенцијама које су послије Другог свјетског рата доживјеле експанзију. АП је први почео са увођењем фото и фоносервиса. Такође, 1958. године долази до спајања агенција УП и ИНС чиме настаје нова агенција УПИ (United Press International), која заузима мјесто међу најважнијим медијским играчима тог периода (Stojković, 2004).

С обзиром на различите промјене које су се десиле на глобалној медијској сцени од шездесетих до краја осамдесетих година XX вијека, почиње да доминира „велика четворка”: АП, АФП, Ројтерс и УПИ.

Као посљедица монополске позиције коју заузима „велика четворка”, али и друге, прије свега западне медијске корпорације, послије Другог свјетског рата јавља се све већа неравнотежа у међународном протоку информација. Ослањајући се на демократску доктрину „слободног протока информација” (Carlsson, 2003) као и на велику економску моћ, транснационалне корпорације на локална тржишта земаља у развоју, осим информација, шириле су и „вестероцентричне” идеолошке и културолошке вриједности (Stojković, 2004). Затим, вијести које се преносе из сиромашних земаља по правилу су негативне и тичу се природних катастрофа, насиља, криминала и корупције, што између осталог доприноси креирању негативног имиџа ових земаља у међународним оквирима. Такође, информације које објављују глобалне агенције, а долазе из сиромашних земаља поједностављене су и површне те су биле у функцији потврђивања већ постојећих стереотипа (Stojković, 2004). Језик који западни медији и агенције користе у својим вијестима у складу је са интегресима западног естаблишмента. Герилци који се боре против расистичких режима

у Африци, или војних диктатура у Латинској Америци, описују се као „терористи”. Западни медији су тек у посљедњим годинама рата у Вијетнаму извјештавали о широкој популарности Фронта националног ослобођења у Вијетнаму. Слично томе, политички лидери Трећег свијета по правилу су се означавали терминима као што су „љевичари” или „марксисти”, док се са друге стране Реган или Пиноче не описују као „десничари” или „капиталисти” (Акагу, 2020).

С тим у вези, проблем једносмјерног тока информација (одозго према доле; од богатих ка сиромашним) посљедично је довео до опасности од културног колонијализма и губљења културног идентитета недовољно развијених држава (Carlsson, 2003). На ове проблеме указао је покрет Несврстаних који је седамдесетих година покренуо борбу за успостављање Новог свјетског информационог и комуникационог поретка (New World Information and Communication Order – NWICO) (Bjelica i Jevtović, 2006). Приједлог о NWICO подразумевао је предузимање низа мјера у циљу промовисања уравнотеженијег и разноврснијег медијског окружења, укључујући стварање нових међународних комуникационих мрежа, развој нових технологија за пренос вијести и информација те успостављање новог регулаторног оквира за управљање протоком вијести и информација. Приједлози за успостављање новог међународног информационог поретка садржани су у Унесковом документу из 1980. године „Један свијет много гласова”. Основни циљ био је да се покуша обезбиједити више правде, правичности, реципроцитета у размјени информација, разноврснијег медијског пејсажа, мање зависности у комуникационим токовима, веће поштовање

културног идентитета (UNESCO, 1980). Новинске агенције, тј. пул новинских агенција Несврстаних, на чијем челу је био Танјуг, имао је значајну улогу у развоју приједлога NWICO, а њихов основни циљ био је стварање регионалне мреже новинских агенција, које неће зависити од глобалних агенција (Radojković, Stojković, Vranješ, 2015; Vukasovich & Boyd Berrett, 2012; Salček Brlek, 2022). Ипак, ови захтјеви нису никад били имплементирани из више разлога, а један од основних јесте то што су развијене земље видјеле ово као покушај угрожавања демократске доктрине „слободног протока информација”. Постојао је наводни страх да су захтјеви NWICO у супротности са Универзалном декларацијом о људским правима. Међутим, са друге стране, постоје мишљења да су наведени разлози за одбацивање захтјева из NWICO заправо били само повод. Прави разлози односили су се на очувања монополистичких позиција транснационалних медија на глобалном нивоу. Занимљиво је да су након објављивања извјештаја „Један свијет много гласова” (1980) услиједили политички притисци и економске уцјене од западних сила. Тако су, под изговором да се УНЕСКО политизовао, САД и Велика Британија иступиле из организације 1983. године, чиме је буџет Унеска смањен за трећину, па је опстанак био упитан. Све заједно довело је до тога да Унеско ипак попусти и одустане од подршке за NWICO (Radojković, Stojković, Vranješ, 2015). Да би заштитили своје културолошке и политичке интересе, развијене су прво националне, па затим и регионалне новинске агенције као што су ПАНА у Африци, ЛАТИН у Латинској Америци, ОАНА у Азији и ЕАНА у Европи. Ове агенције настојале су да унаприједи међународне информативне токове у региону и избјегну

посредничку улогу глобалних новинских агенција из великих западних градова, као што су Њујорк, Париз и Лондон. Логика иза овог модела јесте да је непотребно, па често и контрапродуктивно и политички неприхватљиво да се о дешавањима у сусједству информише домаћа публика преко глобалних агенција (Stojković, 2004; Radojković, Stojković, Vranješ, 2015). Ипак сарадња глобалних и локалних тј. националних агенција кључна је за одржавање међународног протока информација. Глобалне агенције у свом раду ослањају се на националне агенције које прикупљају и просљеђују локалне вијести и на тај начин смањују трошкове доласка до информација (Bielsa, 2008). Са друге стране, посредством међународних новинских агенција локални садржаји могу да допру до широке публике изван граница националних држава (Boyd Berret, 1980). Осим тога, националне владе су, углавном, оснивачи и финансијери националних новинских агенција. Постојање формалних и неформалних спрега агенција са матичном државом обезбјеђује им међународни легитимитет, а њихове вијести сматрају се „званичним информацијама” (Radojković, Stojković, Vranješ, 2015). Такође, владе користе механизме међународног агенцијског протока информација за потребе „медијске дипломатије” (Jokić, 2011), односно ширење званичних политичких ставова и стварање позитивног имица на међународној сцени. Према томе, новинске агенције неријетко се појављују као својеврсни „амбасадори” домаћих влада. Међу медијима чији је примарни задатак јавна (медијска) дипломатија, предњачи УСИА (United States Information Agency), која је званична новинска агенција америчке владе, а од 1997. године и директно је у саставу Стејт департамента. Такође, међу

најочигледније примјере пропагандних медија спадају Глас Америке и Слободна Европа (Radojković, Stojković, 2004).

Коначно, четврта епоха у развоју новинских агенција односи се на распад „велике четворке” која траје од деведесетих година XX вијека до данас. У најновијој фази, АП, АФП и Ројтерс настављају да доминирају међу старијом генерацијом новинских агенција. Ројтерс је 2007. године за више од 17 милијарди долара купио канадски конгломерат Томсон (Thompson), због чега ова агенција данас носи назив Ројтерс Томсон (Reuters Thompson). И поред промјене власништва и других изазова, Ројтерс је и даље међу најважнијим свјетским агенцијама (White & Martinez-Mendez, 2023). Са друге стране, УПИ се није довољно добро прилагодио изазовима на тржишту, због чега се више не сматра дијелом „велике четворке”. Међу највећим агенцијама у међувремену сврстала се кинеска државна агенција Синхуа, која има широку мрежу дописника и дописништава у више од 170 градова на свијету (Rantanen & Boyd-Barrett, 2004).

Овај историјски преглед развоја новинских агенција помаже нам да схватимо које су све важне улоге агенције имале у својој историји. Прије свега, агенције имају важну информативну улогу, јер обезбјеђују традиционалне масовне медије информацијама и на тај начин заправо креирају глобалну агенду. Прве новинске агенције као што су Авас, Волф и Ројтерс монополизовале су глобалну дистрибуцију вијести, контролишући проток информација и обликујући наративе на територијама које су покривале. Фоа (2017:49) примјећује да уколико новинске агенције у кратком периоду објаве велики број вијести посвећених једном догађају, то ће по аутоматизму изазвати велики

пажњу било којих новина или телевизије. Затим америчке новинске агенције, као што су АП и УПИ су, захваљујући новим сервисима као што су фотографија и аудио-записи, значајно унаприједиле своју информативну улогу. Нови сервиси, прије свега фотосервис, омогућили су новинским агенцијама да креирају упечатљиве слике догађаја са терена, те су на тај начин могле да обликују перцепцију стварности код публике, али и утичу на политичаре. Послије Другог светског рата, западне новинске агенције захваљујући технолошком развоју додатно су унаприједиле свој глобални домет. Истовремено су биле у могућности да практично 24 сата дневно производе и дистрибуирају вијести и садржаје, што је додатно ојачало њихову информативну улогу.

Од самог почетка новинске агенције нису само испуњавале информативну улогу већ су играле важну улогу у међународној комуникацији. Формирање савеза као што је Ring Combination и подјела свијета на зоне утицаја према колонијалним линијама, осликавају како су новинске агенције, као што су Авас, Волф и Ројтерс, користиле своје моћне позиције да обликују глобални комуникациони простор. Ова подјела територија није само одређивала које информације ће бити преношене, већ и како ће бити интерпретиране, што додатно наглашава улогу агенција као централних играча у обликовању глобалне медијске агенде и међународних комуникација.

Послије Другог свјетског рата улога, прије свега западних новинских агенција као међународних играча додатно је ојачана. Наиме, монополистичка позиција западних новинских агенција, као специфичан идеолошки обојен начин извјештавања, који је пријетио да креира

једнодимензионалну стварност, изазвао је међународне политичке процесе, који су се манифестовали кроз борбу за Нови свјетски информациони и комуникациони поредак, односно борбу за уравнотеженије и разноврсније медијско окружење, које ће поштовати различите културне идентитете на међународном нивоу. Као одговор на проблеме који су изазвани превеликим утицајем моћних западних агенција развијају се регионалне новинске агенције (ПАНА, ЛАТИН, ОАНА, ЕАНА). Циљ је био да се избјегне посредничка улога глобалних агенција и омогући директније и контекстуалније извјештавање о локалним дешавањима. Глобалне, регионалне и националне новинске агенције кључне су за међународни проток информација. Глобалне агенције користе националне агенције за прикупљање локалних вијести, чиме се у исто вријеме смањују трошкови, али и омогућава ширење локалних садржаја на међународном нивоу. Националне владе често су оснивачи и финансијери националних новинских агенција и користе агенције за унутрашњу и спољну „медијску дипломатију” односно ширење званичних ставова и креирање позитивног имица у домаћим и међународним оквирима.

НОВИНСКА АГЕНЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ – СРНА

Новинска агенција Републике Српске почела је са радом 7. априла 1992. године на Палама као „Српска новинска агенција” (СРНА). Већ 1998. године сједиште Срне измјештено је из Пала у Бијељину. Одлуком Владе Републике Српске 27. марта 2008. године преименована је у „Новин-

ску агенцију Републике Српске”. Како се наводи у првом члану Српног Статута из 1993. године, Срна је основана „Одлуком Предсједништва Српске Републике Босне и Херцеговине”⁷ (12. 4. 1992. године) и представља „правно предузеће у државној својини” (SRNA, 1993). Такође, у Статуту се, између осталог, наводи да је Срна основана ради обављања информативне дјелатности од интереса за Републику Српску и задовољавања информативних интереса српског народа (SRNA, 1993). Према томе, од почетка је Срна била својеврсни национални пројекат усмјерен на стварање и очување информативне, друштвене, политичке и националне стабилности Републике Српске. Срна је, дакле, „оцртала политичке, институционалне и територијалне границе Републике Српске” (Šolaja, 2022: 304), односно Срна је помогла да се успостави јединствен информациони простор, који је представљао основ за јединствени политички простор Републике Српске (Šolaja, 2022).

Као што се може видјети, Срна је почела са радом (7. април 1992) и прије него што је званично основана (12. мај 1992). Срна је прије него што је постала „национални пројекат” била својеврсни „народни медиј”, односно медиј који је проистекао из потребе људи да прије свега буду информисани о дешавањима у свом непосредном окружењу. Неки од саговорника сагласни су да у самим почецима није постојао готово никакав политички притисак на уређивачку политику Срне.

Прије свега, сви смо припадали једном заједничком фронту, заједничком покрету у борби за опстанак на овим просторима и стварању институција, које ће нам то омогућити. Патриотама и родољубима

7 Одлуку Предсједништва послје 12. маја 1992. године потврдила је Скупштина српског народа Босне и Херцеговине (SRNA, 1993)

окупљеним у Срни са јасним циљем није био потребан никакав уређивачки дрил, па притисака на уређивачку политику није ни било. Са друге стране, Срна је окупила значајан број ауторитета који су се и у новинарској професији, књижевности, политици, свом дотадашњем друштвеном животу исказали као јаке и самосвјесне личности и они су на својеврстан начин штитили Срну од потенцијалних притисака на уређивачку политику (Ilić, intervju, januar 2023).

Бивши уредник и новинар Срне Невенко Ерић сагласан је са овим ставом. Он објашњава да су у ратним околностима власти имале важнијих задатака у формирању и организовању јединственог простора са већинским српским становништвом од праћења медија

Истовремено су и руководство и запослени на истом патриотском путу, с тим да су сви у Срни заузели јединствен став да на том путу не буде дозвољено никакво мијешање у професионалност уређивачке политике, па је пар појединачних покушаја спријечено у зачетку (Erić, intervju, jul, 2024).

Када је у питању начин финансирања, од свог почетка Срна се финансира из буџета Републике Српске, као и од корисничких претплата (SRNA, 1993: члан 24). Финансирање из буџета може да представља извор разних притисака на рад агенције. Илић (2023) објашњава да се током историје Срнина каса у највећој мјери пунила из буџета Републике Српске.

„У најбољој варијанти, тек једна четвртина буџета пуни се од средстава која уплаћују претплатници сервиса или се остварује путем маркетинга, рекламе, пре-

водиличких услуга, издаваштва итд.” (Ilić, intervju, januar, 2023).

Током 2008. године усвојен је нови статут Срне, према којем је ова агенција трансформисана у акционарско друштво (Novinska agencija Republike Srpske, 2008)⁸. Међутим, једини акционар је Влада, тако да Влада Републике Српске може користећи ове полуге имати одређени (политички и економски) утицај на рад агенције.

Информативна улога Срне

Почетни, развојни кораци Срне били су изузетно тешки у инфраструктурном и професионалном смислу (Ilić, 2022). Ерић (2024) објашњава да су главни инфраструктурни изазови били лоше и испрекидане комуникацијске везе, затим слаба опремљеност, јер су постојале свега 2–3 писаће машине, и 2–3 телефакса, као и просторни капацитети за рад.

„Највећи проблеми били су смјештај Агенције и неопходна техничка средства за њен рад. Срна је на почетку била смјештена у тадашњем, а и садашњем Дому културе на Палама у једну просторију у којој су били и новинари, дактилографи, факсерице – сви запослени и једну мању канцеларију у којој је било руководство Агенције” (Erić, intervju, jul, 2024).

Вршилац дужности генералног директора Срне Татјана Парађина присјећа се да су проблеми са опремом рјешавани донацијама из Србије и иностранства, али и уз помоћ републичких институција (Parađina, intervju, avgust, 2024).

Дугогодишњи уредник Срне Ненад Тадић (2024) истиче да се Срна у почецима, осим са инфраструктурним проблемима

8 Послове скупштине акционара обавља Влада. Скупштина акционара надлежна је између осталог да Доноси статут, именује и разрјешава Надзорни одбор и сл. (Novinska agencija Republike Srpske, 2008, чланови 20. и 21.)

(недостатак просторија и опреме) суочавала са мањком стручног кадра обученог за агенцијско новинарство, с обзиром да прије рата у БиХ није ни било новинских агенција (Tadić, intervju, jul, 2024). Прву редакцију чинили су људи различитих образовних профила. Само неки од запослених имали су новинарског искуства, док се већина први пут сусрела са новинарством и радом у редакцији (Ilić, 2022).

Ерић (2024) објашњава да Срнине вијести у почетку нису задовољавале основне стандарде агенцијске вијести. Срнина вијест састојала се од наслова Вијест и садржаја једног пасуса са једном или више реченица те набацаним подацима (Erić, intervju, jul, 2024). Ипак, период неиспуњавања основних стандарда трајао је веома кратко захваљујући чињеници да је у редакцији било новинара који су имали искуства у новинарству.

„Од самог почетка рада Срне у њој је било неколико новинара који су дошли из бивше Радио-телевизије Сарајево, листова Јавност, Ослобођење, сарајевске Вечерње новине, Валтер, Ас, дипломираних журналиста, студената журналистике, али и интелектуалаца који су завршили књижевност и југословенске језике на Филозофском факултету у Сарајеву” (Erić, intervju, jul 2024).

Како би се у правом смислу ријечи могла испуњавати информативна улога, било је неопходно на неки начин стандардизовати новинарски посао и писање вијести. Илић (2023) се присјећа да су млади новинари, који су радили у сједишту агенције, учили како се пишу вијести од искуснијих колега. Један број новинара боравио је у редакцији Танјуга и на тај начин усавршавао писање вијести, а за дописнике су биле организоване радионице и савјетовања (Ilić, intervju, januar, 2023).

Послије почетних несналажења, објашњава Ерић (2024), Срнина вијест структурално је била организована по угледу на Танјугове вијести, уз прихватање одређених стандарда осталих агенција које су Ројтерс и АП. По угледу на ове агенције установљена је препознатљива форма „Срнине вијести” која се задржала до данас (Erić, intervju, jul 2024). У структури вијести истичу се насловни блок (наднаслов и наслов), лид (који је стандардизован на просјечно четири реда и одговара на основна новинарска питања тзв. „5W”) и тијело вијести који су написани по правилу обрнуте пирамиде и бекграунда.

Осим структуре вијести последице ратних дешавања на дневни ред дошао је и стил писања, односно захтјев да се вијести ослободе ратног вокабулара. У том смислу занимљива је једна од одлука која је утврђена на стручним семинарима у Бијељини и Вишеграду како је потребно да се „интонација вијести из ратног вокабулара” пребаца у „мирнодопски” (Ilić, 2022).

За прве четири године постојања Срна је пласирала 81.370 вијести, 38.400 фоно-извјештаја и прилога или 1.900 часова програма и 9.600 фотографија. Поређења ради, у 2020. години укупно је објављено 121.750 текстова, 31.421 фотографија, те 2.684 тонска записа (Ilić, 2022). Према доступним информацијама Срна у току једног радног дана објави више од 300 вијести, што значи да се сваког дана практично објави роман, који има више од 300 страница текста (Palelive, 2022). Још један сликовит податак о значају ове агенције као својеврсног архиватора друштвено-политичке стварности јесте то да је Срна у посљедњих 30 година објавила више од три милиона различитих информативних садржаја (Palelive, 2022).

С обзиром на то да је Срна настала на

почетку ратних дешавања у БиХ, Илић (2022) оцјењује да је било изузетно важно пружити тачну и провјерену информацију на вријеме, јер у супротном рат са собом доноси талас различитих гласина и дезинформација које се брзо шире стварајући панику и страх код шире јавности. Један од изазова у ратном периоду је, према Ерићевом (2024) мишљењу, био долазак до квалитетне информације и кредибилног извора, али су се увијек настојали задовољити професионални стандарди – званичан извор, гдје је могуће више њих, провјера информације и све друго што је потребно да би се добила истинита информација (Erić, intervju, jul 2024). Према Илићевим (2023) ријечима правремено објављивање тачних и вјеродостојних вијести током ратних дешавања имало је у исто вријеме умирујућу, али на неки начин и друштвено хомогенизујућу улогу.

„Већ од јутарњих сати пуни стријепање и неизвјесности грађани су долазили пред Културни центар на Палама да би уграбили Срнин Прес билтен и сазнали шта се дешава на фронту и на узбурканој политичкој сцени” (Ilić, intervju, januar 2023).

Према ријечима дугогодишњег новинара Срне Бернарда Милошевића (2024), прве године након рата такође су биле изазовне јер су и даље била изражена политичка превирања, затим квалитет опреме није био на високом нивоу, а постојале су потешкоће у вези са доласком до квалитетних саговорника (Milošević, intervju, jul 2024).

Од почетка рада, агенција је имала фоно и фото сервис. Ова два сервиса су, према оцјени свих саговорника, доприносила потпунијем и квалитетнијем извјештавању Срне. Фоносервис се показао као врло користан, не само за домаће радио-станице него, и за радио-телевизијске

куће у Србији, Црној Гори, а чак су и радио-станице из Аустралије или Радио Дрина из Њујорка били неки од корисника овог сервиса (Ilić, 2022).

Ерић (2024) истиче да су у Срнином фоносервису прављени и читави полу-сатни дневници за радио и телевизијске станице у дијаспори, а јављање уживо у њихове програме готово је било свакодневно (Erić, intervju, jul, 2024).

Срна је као дио процеса модернизације својих послова од 2016. године увела видео-сервис. На овај начин новинска агенција заокружила је своју понуду и унаприједила професионалне стандарде. Саговорници су сложни у оцјени да информативна понуда Срне не би била потпуна без фоно и видео сервиса. Корисници Срне могу имати потпуну информацију с неког догађаја покривену сировим фоно и видео материјалима те аутентичним фотографијама. Главни и одговорни уредник Срне Дуња Пашалић (2024) наводи да је у 2023. години укупно објављено 40.785 фотографија, 3.291 видео и 2.613 фонозаписа (Pašalić, intervju, jul, 2024).

Парађина (2024) наводи да Срна настоји унаприједити свој рад и понудити корисницима што бољи сервис. У складу са савременим трендовима покренут је Јутјуб канал, а такође су отворени налози на друштвеним мрежама, што је наишло на велику подршку корисника (Parađina, intervju, avgust, 2024).

Срна према оцјени саговорника данас заузима врло важно мјесто у медијском систему БиХ. Наиме, Срнине вијести преузима немали број медија из Републике Српске али и регије. Пашалић (2024) наводи да Срна тренутно има око 40 медија који су њени претплатници из земље и свијета, што укључује новине, телевизијске и радио станице, новинске аген-

ције, као и портале, те више од 130 осталих корисника попут државних институција, дипломатских представништава, политичких партија итд. (Pašalić, intervju, jul, 2024). Ови подаци могу бити индикатор професионалног и одговорног рада Срне, што препознају важни актери у оквиру друштвено политичког и медијског система БиХ. Ерић (2024) наводи да је као новинар више пута био присутан на конференцијама, скуповима и неформалним разговорима на којима су колеге из других посебно конкурентних агенција, као што су Фена⁹ и Онаса¹⁰, са поштовањем и похвално говорили о раду Срне (Ерић, intervju, jul 2024).

Као што је раније истакнуто, моћ масовних медија, а посебно новинских агенција огледа се у дефинисању дневног реда (agenda setting). Ако новинска агенција не објави неку вијест, то значи да она није важна за највећи дио публике и обрнуто. Срнина информативна моћ огледа се управо у дефинисању дневног реда за медије у Републици Српској, али и шире. Срна према оцјени главног и одговорног уредника Дуње Пашалић (2024) представља „информативни крвоток Републике Српске”, а према оцјени в. д. директора Татјане Парађине она је „медијски симбол Републике Српске и главни извор информисања” (Parađina, intervju, avgust, 2024). Ово су у исто вријеме врло моћне, али и одговорне позиције. Моћне, јер у најширем смислу Срна утиче на обликовање јавног мњења, али у исто вријеме и одговорне, јер и најмањи професионални пропусти постају аутоматски видљиви великом броју корисника, што може негативно да се одрази на кредибилитет и имиџ медија.

Срна се слично као и друге новинске

агенције у савременом контексту суочава са проблемима који настају као посљедица експанзије дигиталних медија. Један од изазова је, како истиче Пашалић, (2024) крађа вијести.

„Срнине вијести наћи ћете непотписане на свим сајтовима у региону. То је спирала коју је у ери интернета немогуће зауставити. Када једна позната телевизија преузме Срнину вијест и не наведе Срну као извор, ту вијест са сајта те телевизије преузме водећа новинска агенција у региону, а од те агенције сви остали медији у региону. Пошто Срна није потписана као извор, нико званично не зна да је ту вијест на терену урадио Срнин новинар, редиговао Срнин редактор, лекторисао Срнин лектор и објавио Срнин уредник. А у суштини сви знају да је то Срнина вијест, правремена и са поузданим извором. Зато је и преносе” (Pašalić, intervju, jul, 2024).

Шеф дописништва у Источном Сарајеву и дугогодишњи новинар Срне Дубравка Благојевић истиче да је експанзија интернета пред новинске агенције поставила нове изазове. Она објашњава да је Срна такође морала да се прилагоди новим трендовима односно да „ствара `универзалне` новинаре, технички обучене кадрове, како би била конкурентна на тржишту” (Blagojević, intervju, avgust, 2024). Са друге стране, иако је постојала бојазан да ће се новинске агенције послје експанзије интернета угасити „вријеме је показало да сви традиционални и модерни медији данас живе од агенцијске вијести, па је интернет заправо постао десна рука агенцијског новинарства” (Blagojević, intervju, avgust, 2024).

Иако је имала и има велику информативну важност за Републику Српску,

9 Фена – Федерална новинска агенција.

10 Онаса – комерцијална новинска агенција из Сарајева.

према оцјени неких саговорника квалитет рада Срне није увијек био исти, већ је варирао у различитим периодима. Тадић (2024) оцјењује да је квалитет рада Срне зависио од кадрова и руководећих структура те додаје да је информативни значај Срне изван Републике Српске и БиХ данас мањи него што је то било у ратним и поратним годинама, а да за то постоји више разлога. У питању су подлијегање политичким ауторитетима, немогућност остваривања професионалне аутономије агенције и шири политички односи према Републици Српској због којих је агенција постала углавном интерно гласило унутар Српске (Tadić, intervju, avgust, 2024). Сличан став има Ерић (2024) који сматра да због техничких, кадровских, финансијских и политичких разлога Срна „нажалост, нема више значајнију улогу у медијском систему, поготово на простору Федерације БиХ и региона, какву је имала у првих 10-15 година” (Erić, intervju, jul, 2024). Он оцјењује да није искориштена прилика да се на створеној доброј основи Срна у мирнодопском периоду трансформише у водећу медијску кућу у Републици Српској и респектабилну у региону. „На подручју Републике Српске ту је улогу, чини ми се, преузео Ројтерс, па и неке приватне куће попут АТВ-а и БН-а, а све више се намећу и многобројни портали и друштвене мреже” (Erić, intervju, jul, 2024).

Срна као агенс међународне комуникације

Срна је обављала своју улогу у међународној комуникацији као дистрибутер (извозник) локалних вијести на дневни ред међународних медија и као посредник (увозник) вијести из свијета. У друштвено-политичком окружењу изазваном ратним дешавањима у БиХ, покретање

новинске агенције Срна је, између осталог, представљало један од начина афирмације политичких идеја и промоције политичких ставова представника српског народа западно од Дрине у међународним оквирима. Срна је, према оцјени Тадића (2024) највише од свих институција допринијела промовисању политичких идеја и права Срба и Републике Српске током ратних дешавања (Tadić, intervju, avgust, 2024).

Наиме, Срна је, како оцјењује бивши директор ове агенције Бранислав Илић (2022), због сарадње са страним агенцијама као што су АФП (Француска), Ројтерс (Велика Британија), ДПА (Њемачка), ИТАР-ТАСС (Русија), АП (САД) успијевала да највећим свјетским медијима испоручи вијести с терена и на тај начин да упозна свјетску јавност, али и свјетске политичаре, интелектуалце, мислећу елиту, са дешавањима у БиХ деведесетих. Тадић (2024) оцјењује да ниједна друга медијска кућа из Српске није током ратних дешавања, а ни дуго послѣ тога имала тако важно мјесто у интернационалним оквирима као Срна.

„Стране агенције су је упркос свим политичким приликама цитирале, јер није било поузданије информативне институције из Републике Српске” (Tadić, intervju, avgust, 2024).

Због чињенице да су Срнине вијести неријетко преносиле свјетске агенције, ова агенција повремено је попримала карактер тзв. ad hoc глобалног медија. Јокић (2011) појашњава да је Срна у вријеме важних политичких и војних активности током рата у БиХ, чак и у вријеме међународних санкција против Републике Српске, у дужим периодима бивала највише цитирани медиј с простора бивше Југославије, иако су сви медији извјештавали о тим збивањима, а многи су имали новинаре на лицу мјеста. Конкретно, у вријеме НАТО

напада на Републику Српску у августу 1995. године АФП је више пута преносио Срнине вијести него вијести свих других медија из бивше Југославије заједно. То се десило и после потписивања Дејтонског мировног споразума, почетком 1996. године (Јокић, 2011). Срна је захваљујући вијестима са терена и објављивањем званичних политичких ставова тадашњег руководства Републике Српске играла на неки начин посредничку улогу између Републике Српске и западних влада што је током мировних преговора у Дејтону имало велики значај у смислу дефинисања и учвршћивања политичког и правног субјективитета Републике Српске, као активног учесника преговора, доносиоца одлука и потписника мировних рјешења (Šolaja, 2022). Илић (2022) наводи да су у првим годинама рада новинске агенције била укупно 22 дописника из иностранства (Кливленд, Њујорк, Москва, Лондон, Париз, Женева, Берлин, Брисел, Сиднеј, Беч, Стокхолм, Софија, Скопље, Никозија, Атина, Осло, Солун, Торино, Амстердам...) који су осим новинарског посла често били покретачи хуманитарних акција. Ерић (2024) објашњава да су неки од Срниних дописника и сарадника из иностранства у исто вријеме били представници Републике Српске у земљама боравка (Erić, intervju, јул 2024). Такође, Илић (2023) напомиње да су Срнини дописници били оснивачи и први руководиоци представништава Републике Српске у Паризу, Лондону, Сиднеју, Москви (Ilić, intervju, januar, 2023). Према томе, у практичном смислу Срна је у својим почетним годинама и касније била врло важан канал међународне комуникације званичних институција

Републике Српске.

Срна је такође од почетка посједовала преводилачки сервис на четири језика (енглески, француски, руски и њемачки)¹¹ (Ilić, 2022). Постојање сервиса олакшало је да Срнини садржаји постану дио глобалних медијских магистрала којим циркулишу најважније свјетске вијести и један од начина комуникације са свијетом. Према томе, постојање Срне представљало је прилику да се чује глас малих, медијски недовољно занимљивих и развијених друштава у глобалном медијском простору, али и да се домаћа јавност информише о важним свјетским дешавањима. Однос страних и домаћих вијести у Срнинном сервису варирао је и био диктиран догађајима који су окупирани интерес јавности. Понекад би те иностране вијести ишле и до једне трећине у укупном информативном сервису агенције (Ilić, intervju, januar 2023).

Према оцјени Парађине (2024), улога Срне у контексту заштите професионалних стандарда али и националних интереса није ништа мања него у ратним временима. „Данас смо свједоци да се води хибридни рат против Републике Српске и српског народа, гдје медији имају значајну улогу, а национална агенција сигурно најзначајнију. Морамо бити спремни да сваки дан професионално и адекватно одговоримо на кампању која се води против српског народа, Републике Српске и њених институција. Наш задатак као једног од стубова Српске и јесте да оловком бранимо Републику и на томе свакодневно радимо. Вјерујем, успјешно” (Paradžina, intervju, avgust, 2024).

Срна је од 2004. године постала пуно-

¹¹ Срнини преводиоци често су на званичним састанцима с представницима страних и међународних организација били званични преводиоци представницима политичких институција Републике Српске (Ilić, 2022).

правни члан Асоцијације балканских новинских агенција – Југоисточне Европе (АБНА-СЕ)¹², а септембра исте године у Москви у Русији била је учесник Првог свјетског конгреса новинских агенција, чиме је потврдила своју регионалну и међународну улогу једне од важних и препознатљивих новинских агенција (Šolaja, 2022). Ипак, током 2022. године Срна је престала да буде пуноправни члан АБНА (Banjalukanet, 2022). Наиме, измјеном Статута ове организације из 2022. године дефинисано је да само једна новинска агенција из сваке државе може да буде пуноправна чланица. Већином гласова на Скупштини АБНА која је одржана у септембру 2022. године одлучено је да то мјесто у случају БиХ припадне Федералној новинској агенцији (ФЕНА), која је постала чланица АБНА скоро десет година после Срне (Banjalukanet, 2022).

Некадашњи дописник и бивши предсједник Управног одбора Срне Милош Шолаја (2024) сматра да је у претходних десет или петнаест година руководство Срне изгубило осјећај за потенцијал који Срна има у контексту међународне комуникације и међународних односа Републике Српске, због чега, између осталог, ова агенција у највећој мјери тренутно има локални, а не интернационални значај (Šolaja, intervju, avgust, 2024).

Друштвено-културна улога Срне

Осим информативне улоге као и улоге у међународној комуникацији, Срна је, такође, имала и важну друштвено-културну улогу. Наиме, Срна је у првим годинама постојања представљала један од главних

агенаса друштвеног и културног живота Републике Српске. Ова новинска агенција била је у то вријеме креативно чвориште, мјесто сусрета књижевника, професора и културних радника, који су давали замајац развоју тадашње културне сцене (Plić, 2022). Према оцјени Тадића (2024), велики број људи из културе нашао је уточиште у Срни. „Она је током и после ратних дешавања промовисала књиге, филм, позориште, како кроз вијести тако и путем својих посебних издања и издавачке дјелатности. Својим филмовима, прилозима и манифестацијама оставили су свједочанства које ниједан историчар неће моћи ни смјети да занемари” (Tadić, intervju, avgust, 2024)

Од 1994. године покренута је Срнина издавачка дјелатност. Једна од првих активности било је издавање информативног билтена „Срна прес”, чији је први уредник био новинар и публициста Милисав Дучић (Plić, 2022). Осим билтена, за прве четири године рада објављено је чак 25 књига прозе и поезије, а једна од њих јесте популарна књига „Дневник ратног хирурга” чувеног љекара Миодрага Лазића. Срна је била издавач књига неких од познатих српских књижевника као што су Добрица Ерић, Јован Лубардић, Недељко Бабић, Жељко Грујић, Горан Врачар, Жељко Пржуљ итд. (Plić, 2022). Срна се са својим издањима редовно појављивала као учесник на сајмовима књига у Београду, Нишу и Бањалуци, а 1997. године добила је прву награду Сајма „Иницијал”, за књигу „Дневник ратног хирурга” (Plić, 2022).

Важно је нагласити да су из Срне простекле двије важне културне институ-

12 АБНА – СЕ основана је у Солуну у јуну 1995. године. Циљ ове организације јесте да олакша наставак сарадње међу новинским агенцијама у региону и да допринесе успостављању атмосфере мира, пријатељства и сарадње на Балкану

ције Срна филм (1992.)¹³ и Срна фест (1993) (Ilić, intervju, januar 2023). Парађина (2024) истиче да су Милован Пандуревић и Раде Симиновић најзаслужнији за оснивање ове двије установе културе, али и развој културне сцене Републике Српске тог времена.

Оснивање Срна филма, заправо представља зачетак филмске умјетности у Републици Српској. У првим годинама снимљено је 14 документарних филмова и око 2.000 сати документарног филмског материјала.¹⁴ Први филм, који је настао у продукцији Срна филма био је „Љето сам провео“, а режисери су били Зоран Маслић и Миодраг Тарана. Иначе, овај филм добио је награду за најбољи филм на 40. филмском фестивалу документарног краткометражног филма 1993. године у Београду¹⁵.

Срна фест такође је културна институција која је настала под окриљем Срне. Прва представа која је настала 1994. године у продукцији Срна феста била је „Покојник у Народној скупштини“, чији је аутор новинар и уредник Срне Ненад Тадић, а режирао ју је такође новинар Срне Давор Миличевић. Парађина (2024) која је од почетка била дио екипе Срна феста причећа се рада на првој представи:

Професор Симиновић окупио је нас неколико избјеглица из Сарајева и кренули смо са радом. Радили смо срцем, спремали представе у хладним просторијама, под свјетлошћу батерија. Наша прва представа била је „Покојник у Народној скупштини“, за коју је текст написао Тадић, а режију

потписује Миличевић. Глумци аматери одиграли су сјајну представу, са којом смо гостовали широм Републике Српске настојећи да дођемо до сваког мјеста и љубитеља позоришта и бар на тренутак да забораве на рат, крв, избјеглиштво (Parađina, intervju, avgust, 2024).

Ова представа награђена је на фестивалу „Кочићева српска сцена“ у Приједору за најбољи текст и најбоље глумачко остварење (Ilić, 2022). Илић (2023) оцјењује да је најзначајнији културни подухват била организација Фестивала монодраме Републике Српске.¹⁶ У фебруару 1995. године организован је први фестивал, а публици су се представили глумци из Србије, Црне Горе и Републике Српске (Ilić, intervju, januar 2023).

Срна је данас такође важан агенс културних дешавања у Републици Српској. Према ријечима главне и одговорне уреднице Дуње Пашалић (2024), у посљедње четири године Срна је објавила неколико тематских серијала. Поводом осам вијекова Српске православне цркве настао је серијал „Духовна средишта“ који укључује 50 репортажа о најљепшим храмовима Српске православне цркве у Републици Српској, Федерацији БиХ, Србији, Хрватској и Црној Гори. Такође, објављен је и серијал репортажа „Средњовјековни градови“ о каменим утврђењима која су градили српски средњовјековни владари. Затим, објављен је серијал репортажа „Српска варош“ о српским варошима које су некада постојале у градовима Босне и

13 Почетком 2009. године одлуком Владе Републике Српске основана је Кинотека Републике Српске као правни наследић „Срна филма“, чије сједиште се и даље налази на Палама

14 Преузето са званичног сајта Кинотеке Републике Српске, доступно на: <https://www.kinotekars.com/srna-film/>

15 Преузето са званичног сајта Кинотеке Републике Српске, доступно на: <https://www.kinotekars.com/srna-film/>

16 Фестивал монодраме Републике Српске у међувремену је промјенио назив и данас се зове Фестивал малих сцена и монодраме.

Херцеговине у којима се стварао српски грађански слој на заласку Отоманског царства. Урађен је серијал репортажа „Мостови Српске” о најзначајнијим мостовима у Српској који су често и културно-историјски споменици, затим серијал „Дјеца” који је посвећен страдању српске дјеце у логорима Независне Државе Хрватске (Раšалић, интервју, јул, 2024). Ово су неки од најзначајнијих серијала којима је Срна у посљедње вријеме допринијела и културној сцени Српске.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Од почетка су новинске агенције представљале важне изворе информација за све традиционалне медије. Не би било могуће замислити функционисање савременог медијског система без новинских агенција које вијековима сервисирају масовне медије, али и глобалну публику вијестима о најважнијим свјетским дешавањима. Осим тога, новинске агенције у својој релативно дугој историји биле су моћан агенс међународне комуникације, због чега неријетко носе епитет медијских амбасадора својих земаља. Због приступа глобалним информационим магистралама, новинске агенције често су у кризним ситуацијама представљале једине канале комуникације са свијетом који су пружали могућност националним владама да креирају позитиван имиџ у свјетским оквирима и да покушају поставити важне политичке теме на глобални дневни ред.

Сумирајући основне карактеристике новинске агенције Срна, можемо рећи да је она, слично као и све друге новинске агенције, успјешно обављала и обавља своју информативну, дипломатску и друштвено-културну улогу. Прије свега, Срна је прва и једина новинска агенција

у Републици Српској, која својим садржајима сервисира велики број домаћих масовних медија. Срна је била свједок, али и учесник свих важних друштвено-политичких, културних, историјских догађаја у Републици Српској. Њен значај посебно је био изражен током ратних дешавања када је и поред свих инфраструктурних и професионалних изазова имала важну не само информативну него и друштвено интегративну улогу. Срна је такође успјела да, по угледу на друге агенције као што су Танјуг или Ројтерс, креира сопствену препознатљиву форму агенцијске вијести, по којој је позната у домаћим медијским оквирима. Осим тога, фото, фоно и видео сервис које посједује ова агенција омогућују јој да пружи потпунију и квалитетнију услугу својим корисницима. Са друге стране, због бројних професионалних, економских, политичких, техничко-технолошких изазова, Срна послје рата није успјела да одржи или развије професионални утицај и значај који је имала на почетку свог рада. Стога се Срна није афирмисала као регионални медијски лидер, а њен утицај остао је углавном ограничен на домаће медијско окружење.

У контексту одговора на друго истраживачко питање може се рећи да је ова агенција, као уосталом и већина новинских агенција у различитим историјским периодима, представља(ла) важан агенс међународног комуницирања. Срна је посебно на почетку свог рада успјешно обављала улогу дистрибутера локалних вијести према глобалним новинским агенцијама и омогућивала да се на међународном нивоу прошире информације са локалног терена. Осим тога, Срна је била посредник вијести из међународног окружења према домаћој публици и политичкој елити, што је служило као својеврсни

оријентир приликом доношења политичких одлука. У суштини, Срна је заправо настала на темељу два основна циља. Први је да информише домаће медије и публику о најзначајнијим локалним и свјетским дешавањима, а други је да информише свијет о дешавањима у БиХ и Републици Српској. С обзиром на то да су Српске вијести имале карактер „званичног политичког става” као и да су дописници и новинари Српске неријетко били дио дипломатско-конзуларних представништва Републике Српске у развијеним земљама на Западу, јасно је да је Срна била „амбасадор” власти и важан дио својеврсне међународне и политичке афирмације Републике Српске. Ипак, ова дипломатска улога Српске данас се не користи у пуном капацитету, због чега је њен утицај ограничен на локални ниво.

Коначно, у контексту одговора на треће питање закључујемо да Срна не само да испуњава своју друштвено-културну улогу него је била један од главних покретача културног живота у Републици Српској. Из Српске су проистекле двије важне културне институције као што су Српски филм и Српски фестивал, чиме је дала значајан допринос развоју филма и позоришта у Републици Српској. Срна и поред бројних изазова наставља да буде важан агенс културног живота, поготово са бројним серијалима репортажа које истичу српско наслеђе и историју. Према томе, Срна је од свог почетка у потпуности испуњавала улогу националне новинске агенције. Била је „народни медиј”, односно информативно-интегративни фактор током ратних дешавања, информисала је домаћу публику о свјетским дешавањима, а у исто вријеме била „амбасадор” власти, комуникациона веза политичких елита са свијетом. Срна је не само новинска аген-

ција него и културна институција која је доприносила и даље доприноси развоју културе, али и чувању културног и националног идентитета.

REFERENCE

- Aguiar, P. (2016). News agencies, development, and the state: Models of the BRICS countries. *Brazilian Journalism Research*, 12 (1), 34-54. <https://doi.org/10.25200/BJR.v12n1.2016.881>
- Akagu, J. I. (2020). Global news agencies: Economic, political and socio-cultural implications of their negative reportage of developing nations like Nigeria. *International Journal of International Relations, Media and Mass Communication Studies*, 6(2), 40-52.
- Avramović, M. (1993). *Tanjug pola veka*. Belgrade: Novinska Agencija Tanjug.
- Banjalukanet. (2022). Srna više nije punopravni član ABNA-e, posjećeno 23. 2. 2024. URL: <https://banjaluka.net/srna-vise-nije-punopravni-clan-abna-e/>
- Berec, N. 2015. *Tanjug i međunarodno informisanje*, Beograd: Zavod za udžbenike
- Bielsa, E. (2008). The pivotal role of news agencies in the context of globalization: a historical approach. *Global Networks*, 8(3), 347-366. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2008.00199.x>
- Bjelica, M. i Jevtović, Z. (2006). *Istorija novinarstva*. Beograd: Megatrend
- Bojd – Baret, O. i Rantanen, T. (2005). *Novinske agencije – globalne i nacionalne novinske agencije: nove mogućnosti i pretnje u doba interneta*. U A. Brigs i P. Kobli (ur.) *Uvodu u studije medija* (str. 90-111). Beograd:

- Klio.
- Bojd Baret, O. Rantanen, T. (2005.) „Novinske agencije” U A. Brigs i P. Kobli (prir.) Uvod u studije medija, pp.90-111. Beograd: Clio
- Boyd-Barrett, O. (1980). *The international news agencies*. Constable; SAGE.
- Boyd-Barrett, O. (2008). News Agencies, History of. In W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication*. (1-6) doi:10.1002/9781405186407.wbiecn016.pub2
- Boyd-Barrett, O. (2010). News agencies in the turbulent era of the Internet. Barcelona, Spain: Government of Catalonia, Presidential Department.
- Boyd-Barrett, O. (2019). Global News Organizations. In T. P. Vos & F. Hanusch (eds.), *The International Encyclopedia of Journalism Studies*, (pp. 1-9). New York: John Wiley & Sons. doi:10.1002/9781118841570.iejs0177
- Branković, S. (2014). *Metodologija društvenog istraživanja*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Carlsson, U. (2003). The rise and fall of NWICO: From a vision of international regulation to a reality of multilevel governance. *Nordicom Review*, 24(2). 31-67. <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0306>
- Đurić, V. (2020). *Agencijsko novinarstvo*. Beograd: Jasen
- Foa, M. (2017). *Gospodari medija*. Beograd: Clio.
- Harvey, W. S. (2010). *Methodological Approaches for Interviewing Elites*. *Geography Compass*, 4(3), 193-205. doi:10.1111/j.1749-8198.2009.00313.x
- Herman, E. i Mekčesni, R. (2004). *Globalni mediji*. Beograd: Klio
- Ilić, B. (2022). Srna javlja - monografija Novinske agencije Srna (1992-2022). Bijeljina: Novinska agencija Republike Srpske.
- Ivačić, P. (1978). The flow of news: Tanjug, the pool, and the national agencies. *Journal of Communication*, 28(4), 157-162.
- Janković, M. (2011). Međunarodno komuniciranje Novinske agencije Beta, CM Komunikacija i mediji, 19:1, 119-134.
- Jokić, M. (2011). *Novinske agencije u međunarodnom i globalnom komuniciranju (master rad)*. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
- Jovanović, N. i Lazarević, D. (2008). *Agencijsko novinarstvo*. Beograd: FPN - Čigoja štampa.
- Krstić, N. (2020). O metodi dubinskog intervjua. *Godišnjak za sociologiju*, XVI(25), 77-101.
- Lalić, V. (2003). *Tanjug je prvi javio*. Beograd: Čigoja štampa.
- Lalić, V. (2005). *Od Avale do Tanjuga*. Agencijsko novinarstvo u Srbiji i Crnoj Gori. Beograd: TANJUG.
- Novinska agencija Republike Srpske (2008). *Statut Novinske agencije Republike Srpske „SRNA” A.D*. Bijeljina. Bijeljina

- Palelive. (2022). U tri decenije rada – tri miliona objavljenih informacija, posjećeno 23. 6. 2024. URL: <https://www.palolive.com/u-tri-decenije-rada-tri-miliona-objavljenih-informacija/>
- Palmer, M. (1998). „What Makes News,” in O. Boyd-Barrett and T. Rantanen (Eds) *The Globalization of News*, pp. 177-190, London: Sage
- Palmer, M. B. (2019). *International News Agencies*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Polojac, F (2011). *Novinske agencije*. U Z. Peruško (ur.), *Uvod u medije* (str. 219-241). Zagreb: Jasenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Polojac, F. (2010). *Novinske agencije i agencijsko novinarstvo*. Zagreb: Plejada.
- Radojković, M i Stojković, B. (2004). *Informaciono komunikacioni sistemi*. Beograd: Clio
- Radojković, M., Stojković, B. i Vranješ, A. (2015). *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*. Beograd: Clio.
- Rantanen, T. (2020). Introduction to special section on news agencies in Europe. *Journalism*, 21(12), 1819–1824. <https://doi.org/10.1177/1464884919883504>
- Rantanen, T., & Boyd-Barrett, O. (2004). Global and national news agencies: The unstable nexus. In A. DeBeer & J. Merrill (Eds.), *Global journalism: Topical issues and media systems* (35–49). Boston: Allyn & Bacon
- Salček Brlek, S. (2022) *The Creation of the Non-Aligned News Agencies Pool*. *Prispevki za novejšo zgodovino*, LXII (1). 37–63. doi: 10.51663/pnz.62.1.2
- Schwarzlose, R. (1989). *The Nation's Newsbrokers*. Evanston, IL: Northwestern University Press
- Simić, B. (2007). Agencija „Avala”. U M. Blagojević (Prir.), *Zbornik Matice srpske za istoriju* (75-93). Novi Sad: Matica srpska.
- SRNA. (1993). *Statut javnog preduzeća Srpska novinska agencija „SRNA”*. Sarajevo
- Stojković, B. (2004). *Novinske agencije i globalizacija*, U Vasović. V i Pavlović V. (prir), *Uslovi i strategije demokratizacije* (231-244). Beograd: Jugoslovensko udruženje za političke nauke i Fakultet političkih nauka.
- Šolaja, M. (2022). *Stub državnosti i odraz Republike Srpske u svijetu*, U B. Ilić (prir.), *Srna javlja - monografija Novinske agencije Srna (1992-2022)*, (303-311). Bijeljina: Novinska agencija Republike Srpske
- Tucaković, Š. (2004). *Leksikon mas-medija*. Sarajevo: Prosperitet
- UNESCO. (2001). *Report of the Workshop on News Agencies in the Era of the Internet*. Paris: UNESCO.
- Vukasovich, C., & Boyd-Barrett, O. (2012). Whatever happened to Tanjug? Re-loading memory for an understanding of the global news system. *International Communication Gazette*, 74(8), 693–710. doi:10.1177/1748048512459141
- Vyslozil, W. (2014). *Group 39: History of an exceptional alliance of news agencies;*

Character, business and policy of independent news agencies in Europe. Vienna: Austria Presse Agentur.

White, P., & Martinez-Mendez, P. (2023). *The challenges faced by the international news agencies AFP, Reuters, AP, and Bloomberg in the era of GAFA and artificial intelligence*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4598373>

Miroslav Jokić
Vuk Vučetić

Review paper

THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE SRNA NEWS AGENCY IN THE MEDIA SPACE OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Key words

News agency; Srna News agency; international communication; informative role; Republic of Srpska

Authors

Miroslav Jokić, MSc, Senior assistant at the Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo

Dr. Vuk Vučetić, associate professor at the Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo

Correspondence

*miroslav.jokic@ff.ues.rs.ba
vuk.vucetic@ff.ues.rs.ba*

Field

*Journalism,
Communication science*

DOI

10.5937/politeia0-49882

Paper received on

11.06.2023

Paper accepted for publishing on

22.10.2023.

Summary

News agencies function as ‘wholesalers’ of news, collecting news from various parts of the world, shaping it, and distributing it to their clients, mainly traditional mass media, and/or end users, the audience. Since their beginnings in the 19th century, agencies have been essential ‘gatekeepers’ defining the ‘agenda’ of mass media and, thus, practically the entire world. Additionally, news agencies represent a pillar of national identity, similar to the national bank, the army, or the post office; they symbolise statehood. Countries that were liberated in waves of anti-colonial struggles, immediately before or shortly after gaining independence, started their own national news agencies, representing one of the symbols of their independence. The Srna is the first and only news agency in the Republic of Srpska, and one of the leading agencies in Bosnia and Herzegovina, servicing a large number of mass media with its content. Since its inception, the Srna news agency has performed its informative role, maintaining a developed network of correspondents in the country, as well as in all major centers in Europe and around the world. The Srna also keeps pace with modern technological challenges; since its inception, it has offered photo and phono services, and since 2016, it has also provided video services, making it one of the most advanced modern news agencies. It can be said that the Srna has been essentially a witness, but also a participant, in all major socio-political, cultural, and historical events in the Republic of Srpska. However, the agency not only mediates information and news but also, in times of crisis, contributes to a kind of social homogenisation. As part of international communication highways, this agency represents an important agent of international communication. The inclusion of Srna in international communication highways, through which all major news in the world travels, has been an important part of a kind of international and political affirmation of the Republic of Srpska. Therefore, it can be said that the Srna news agency was actually created based on two primary goals: first, to inform domestic media and the public about the most significant local and global events, and secondly, to inform the world about events in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska. Finally, the Srna was one of the main drivers of cultural life in the Republic of Srpska in the early nineties of the 20th century. As an important media company, an agent of international communication, and an important initiator of cultural life, among other things, this enterprise was the initiator of the establishment of cultural institutions (Srna film, Srna fest), a sponsor of various cultural events (Monodrama Festival of the Republic of Srpska), and it appeared as a publisher of books by domestic writers.